

ligt at samle analyserne om perioden efter og forsøge sig med et sammensat mål, der bedre svarede til faktorvægtenes tale.

Glædeligt er det at se, med hvilken frejdighed forfatteren i praksis har ignoreret den økologiske fejl, som jo ikke behøver ansues som en fejl, men under alle omstændigheder nok udgør et problem. I sine forklaringer på udviklingen i partiernes sociale profil bygger han rask væk på antagelser på det »individuelle« plan. Blot kunne man have ønsket, at det var sket helt uden camouflage og uden påstanden om, at gode forklaringer ikke er et brud på budet om at undgå den økologiske fejl, mens dårlige er. Ganske vist er flere af forklaringerne nok mere diskutabile, end forfatteren antyder, men den frejdighed, han lægger for dagen, er alligevel en tiltrængt fornyelse af vælgeradfærdsforskningen. Da han ydermere skriver, om ikke populært, for det er jo et temmelig teknisk emne, men klart og instruktivt, er det med betydelige forventninger, man ser frem til resultaterne af projektet.

Johan Peter Noack

Peder Herschend: *Fra min Silkeborg-tid*. (Vejle Amts historiske Samfund, 1980). 108 s.

På værdifuldt initiativ af »Vejle Amts historiske Samfund« er stiftamtmand Peder Herschends beretning om sin virksomhed som leder af det såkaldte »Silkeborgkontor« nu blevet udgivet. Bogen fremtræder med rette i smukt udstyr.

Kontoret blev af departementschefsstyret oprettet i november 1943 og fungerede til maj 1945, og det blev kontorets opgave at repræsentere departementschefsstyret vis a vis det militære tyske hovedkvarter i Silkeborg, ledet

først af general v. Hanneken og derpå - fra januar 1945 - af generaloberst Lindemann. Baggrunden for oprettelsen af det særlige kontor var den invasionsfrygt, der fra efteråret 1943 beherskede det tyske førerhovedkvarter, og som bl.a. gennem en førerordre af 3. november 1943 medførte højeste alarmberedskab i Jylland, forøgelse af de tyske militærstyrker på halvøen og omgående anlæg af en række militære forsvarsværker (»Atlantvolden«) samt en forlægning af v. Hannekens hovedkvarter fra København til Silkeborg. Under disse forhold ytrede man fra tysk side ønske eller snarere krav, om, at en repræsentant for den danske centraladministration blev knyttet til det tyske hovedkvarter i Silkeborg til støtte for den øgede tyske aktivitet, og centraladministrationen udpegede da amtmanden i Vejle, Peder Herschend, til at oprette og lede et sådant kontor; ikke som krævet fra tysk side med henblik på at støtte tysk aktivitet, men som rådgiver for lokale danske myndigheder i Jylland i sager, der måtte medføre dansk-tyske forhandlinger og således, at han skulle fungere som centraladministrationens midlertidige, ekstraordinære repræsentant i Jylland; i realiteten et stødpudekontor, der kom til at stå vagt om danske interesser, og som i øvrigt til enhver tid og i enhver sag af principiel karakter kunne poste afgørelser af væsentlige sager op til forhandling i København.

Så langt og ikke et skridt videre strakte man kontorets beføjelser. Herschend, der pligtro og uden tøven sagde ja til en belastende og afskyelig post, betragtede selv kontoret som centraladministrationens forlængede arm. Muligheden for en nær kontakt mellem kontoret med det upretentiøse navn, »Stiftamtmand Herschend, p.t. Silkeborg« og centraladministrationen var da også til stede i og med oprettel-

sen af en uaflyttelig hustelefon mellem kontoret på Silkeborg Tuberkulosesanatorium og udenrigsministeriets sekretærvagt.

Det er om dette kontor og dets virksomhed, at Herschend i 1959 udarbejdede sin beretning. Han kunne under udarbejdelsen støtte sig til kontorets dagbog og andre akter, der slemmedes op i kontorets arkiv i de 1½ år, kontoret kom til at virke, og som i begyndelsen af 1960'erne indgik til rigsarkivet tillige med beretningen. Om han gjorde det og i hvilket omfang får stå hen. Beretningen er først og fremmest båret af en klar og levende hukommelse om sager og navnlig personer, og den hukommelse ville man nødtigt være foruden.

Herschend er en brillant beretter. Hans redegørelse er klar, koncis og væsentlig, og først og fremmest giver den et levende indtryk af de tyske modparter, han og hans medarbejdere kom til at stå overfor, de to nævnte generaler og de to tilforordnede civile repræsentanter for den tyske rigsbefuldmægtigede, Regierungsdirektor Stalman og dr. Caspar samt en række mere underordnede funktionærer i det tyske hierarki. Herschends skildring af sine møder med disse modparter er nøgtern og behersket af forfatterens fairness. Kun faktiske konstateringer af de oplevede episoder kommer frem i beretningens linier, selv om et beskud nu og da gnistrer frem i skildringen af visse groteske situationer. Men dette er også nok til en afklædning uden megen direkte kommentar, så der især for v. Hannekens og dr. Caspars vedkommende ikke bliver andet tilbage end de prangende titler.

Ud over skildringen af de tyske koryfæer går Herschend også ind på en lang række situationer, hvor han og hans medarbejdere kom til at træde håndfast op over for tyske overgreb,

og i skildringen af disse episoder fremstår et samlet billede af kontorets vanskeligheder og beslutsomhed og ikke mindst et mindeværdigt billede af den tyske lejrs hensynsløshed, upålidelighed, brovtende optræden og ledeløse administration. Disse episoder behandles i en række underafsnit i beretningen, hvor overskrifterne angiver episodernes art: »Rekvisition af fast ejendom«, »Rekvisition af løsøre«, »Rekvisition af træ«, »Anlæg af flyvepladser«, »Skydning og andre øvelser«, »Bistand, hvor danske borgere var arresteret«, »Opløsningen af det danske politi«, »Tyskernes befæstning af den såkaldte Kongeålinie«, »Kapitulationen« m.fl. Hvert af disse områder gav anledning til endeløse forhandlinger, der havde ændringer og lempelser som hovedformål, men hvor forhandlingen ofte førte ud i konfrontation og protest, ikke sjældent med tyske indrømmelser til følge. Men undertonen i beretningen er vrede og foragt, stærkest markeret, hvor Herschend må give råd for usødet, hvad han ikke var sen til. Typisk er det, at han hårdnakket stod fast på de protokollære hensyn, man skyldte ham og hans embede. Derved hamrede han sig den respekt til, der muliggjorde indflydelse. Og i skildringen af de tyske modparter og de talrige konfrontationer træder da manden Herschend lyslevende frem, selv om han beskedent afslår at bedømme sig selv og det samlede kontors indsats: En fast og myndig personlighed, der stod stejlt på både sin egen og sine landsmænds rettigheder, og som ikke var til sinds at vige en tomme, når det for alvor gjaldt, og så langt hans indflydelse nu engang rakte. Lad så eftertiden bedømme. »Stiftamtmand Herschend, p.t. Silkeborg« blev en institution til velsignelse for hele det jyske område og fik først sent og aldrig tilstrækkeligt tak for en djærv indsats.

Det samme kan vel en bloc siges om hele den danske centraladministration i disse kritiske måneder, og dette må gælde, uanset at Herschend i slutningen af sin beretning ikke kan tilbageholde en vis bitterhed over utilstrækkelig brug af den interne hustelefon. Selv ringede han ofte, når det brændte på, mens opkaldene fra København blev sjældnere, ligesom han følte sig utilstrækkelig orienteret ved overtagelsen af det byrdefulde hverv i Silkeborg. En vis følelse af isolation blev uundgåelig. Der blev langt fra Slotsholmen til medarbejderne i Silkeborg, der måske også havde svært ved at erkende travlheden i de københavnske departementer, hvor man unægteligt havde hænderne fulde. Det føles naturligt at parallellisere med den jyske modstandsbevægelse og antyde en generel tendens, at det betrængte Jylland i de måneder blev en fjern provins med sine helt specielle problemer, ikke altid sanset på hovedstadens brosten.

Lad eftertiden bedømme. Eftertiden er også daværende fuldmægtig i indenrigsministeriet, senere landshøvding i Grønland og stiftamtmand P.H. Lundsteen, der blev en af Herschends vigtigste medarbejdere i hele Silkeborgperioden. Uden en historisk græsrodsundersøgelse af kontorets samlede indsats kommune for kommune kan han måske lige så lidt som Herschend bedømme den fulde værdi af kontorets virke, men han kan i det mindste bedømme sin daværende chef. Det gør han i en indledning til beretningen med varme og beundring for personen Herschend, hvem han sikkert altfor beskedent tillægger næsten hele æren for, at kontoret opnåede den autoritet, der var basis for indflydelse over for det jalousi-forrevne og ofte inkompetente tyske hierarki. Han kan bl.a. bevidne, at man fra tysk side videst muligt søgte at undgå »vrøvl med Herschend«, og

han kan vidne om Herschends flid forud for enhver vigtig forhandling og om den selvsikkerhed, grænsende til arrogance, der var en del af Herschends væsen, når han aflagde den interne rolle som kontorets »hyggeonkel« og procederede den danske sag over for sine ofte brøsigge modparter. Men »Stiftamtmand Herschend, p.t. Silkeborg« var altså også medarbejderne, og Herschends beretning er da også spækket med anerkendelse til disse medarbejdere, Worsaae, Kønigsfeldt, Henningsen, Lundsteen, Sabroe m.fl.

I dag, hvor tjenestemandsbegrebet er under debat, er det velgørende og tankevækkende at genopleve en tid, hvor en stribe uselviske og gennemloyale tjenestemænd var deres løn værd i guld.

Jørgen Hæstrup

Københavns Historie. Bind 1. indtil 1660, Byen og Borgen Havn, ved Erik Kjersgaard; bind 2. 1660-1728, Residens- og Hovedstad, ved Helge Gamrath. (Gyldendal, 1980). 336 og 328 s. ill., pr. bind kr. 250,00.

Det er nu godt og vel hundrede år siden, at Københavns historie er nogenlunde udførligt skildret, hvorfor dette planlagte seksbindsværk turde udfylde et hårdt tiltrængt savn. Nok henviser forordet til Carl Bruuns populære arbejde (fra 1886); men litteraturfortegnelsen indledes dog med taknemmelige ord om Oluf Nielsens indsats. Og typisk for vor tid skal hovedvægten lægges på nyere tid med det næppe helt tilfredsstillende resultat, at første bind skal gå ab urbe condita og frem til ca. 1600, unægtelig en stor mundfuld, som den kendte historiefortæller Erik Kjersgaard fornuftigvis har søgt at klare ved simpelthen at udvælge en række tværsnit.